

Matvarepriser i Norge, Sverige og Danmark

Ketil Myran og Lasse Sandberg

Høyt prisnivå i et land er ikke nødvendigvis et onde i seg selv, men kan indikere et potensiale for prisnedgang. Denne artikkelen beskriver resultatene fra en undersøkelse av det norske prisnivået på matvarer sammenlignet med prisnivået i Sverige og Danmark. Resultatene indikerer at for enkelte matvarer er prisnivået svært forskjellig mellom Norge og våre naboland, og at matvarer totalt sett var 12 prosent dyrere i Norge enn i Sverige og Danmark sommeren 1998. En del mulige forklaringer til ulikhetene i prisnivået belyses også i artikkelen.

Innledning

Våren 1999 gjennomførte Statistisk sentralbyrå, i samarbeid med Norsk Institutt for Landbruksøkonomisk Forskning (NILF) og ECON - senter for økonomisk analyse, en undersøkelse av blant annet prisnivået på matvarer, drikkevarer og tobakk i Norge, Sverige og Danmark, se NILF (1999). En livlig debatt om matvareprisene og priser på norske matvarer sammenlignet med nabolandenes høsten 1998 var en utløsende faktor bak iverksettelsen av studien. Men Landbruksdepartementet hadde allerede tidligere uttalt et behov for slike utredninger:

“Konkurransesituasjonen og kostnadsutviklingen i leddene etter primærproduksjonen har stor betydning for inntektsmulighetene i primærjordbruket og for produkttilbud og servicenivå til forbrukeren. Regjeringen vil derfor legge betydelig vekt på at markeds- og konkurranseforholdene gjennom hele matkjeden skal gi en kostnadseffektiv produksjon og distribusjon, og vil følge med i utviklingen i de ulike leddene i matvarebransjen.” (St.prp. nr. 67 (1997-98)).

I denne artikkelen presenteres noen av resultatene fra undersøkelsen, og mulige årsaker til forskjeller i prisnivåene mellom de tre nordiske landene blir belyst. Prissammenligningen mellom de tre nordiske landene er basert på prismaterialet fra kjøpekraftsundersøkelsen (PPP-undersøkelsen, se Eurostat (1999)). Prisinnsamlingen ble gjennomført i Oslo og Stockholm, mens prisinnsamlingen i Danmark dekket hele landet. Alle varer og tjenester er definert mest mulig presist for å sikre at landene samler inn priser for jevnførbare produkter. Artikkelen beskriver også problemer en står overfor når en skal måle prisnivå og foreta sammenligninger mellom land.

Ketil Myran, konsulent ved seksjon for økonomiske indikatorer. E-post: ketil.myran@ssb.no

Lasse Sandberg, rådgiver ved seksjon for økonomiske indikatorer. E-post: lasse.sandberg@ssb.no

Store prisnivåforskjeller

Norge – Sverige

For en norsk husholdning med et gjennomsnittlig forbruksmønster ville forbruksutgiften til matvarer bli redusert med over 12 prosent hvis matvarene i sin helhet ble innkjøpt i Stockholm sommeren 1998. Det var spesielt for kjøtt og kjøttvarer, melk, ost, frisk frukt og friske grønnsaker, poteter og sukker at prisnivået var markert lavere. Samlet for disse matvaregruppene lå prisnivået vel 20 prosent under norsk prisnivå for identiske produkter. For brød, sjokolade, iskrem og matolje var prisnivået rundt 10 prosent lavere sommeren 1998. Smør, fisk og produkter av fisk er derimot billigere i Norge enn i Sverige. Som forventet er det også mulig å oppnå lavere forbruksutgift ved å reise til Sverige for innkjøp av alkoholholdige drikkevarer og tobakk.

Tabell 1. Prisnivåindeks for Sverige. Norge=100. Vektandel i promille av total forbruksutgift

Betegnelse	Vektandel	Indeks
Matvarer	131,2	88
– Melk, fløte, ost og egg	23,4	77
– Kjøtt, kjøttvarer og flesk	30,4	79
– Sukker	1,1	82
– Grønnsaker, frukt og bær	19,8	89
– Sjokolade, iskrem, krydder, o.a.	20,3	89
– Smør, margarin og matoljer	3,6	93
– Poteter og varer av poteter	4,1	95
– Mel, gryn og bakervarer	15,2	98
– Kaffe, te og kakao	4,8	98
– Fisk og fiskevarer	8,5	113
Drikkevarer og tobakk	36,1	82
– Drikkevarer	22,5	82
– Tobakk	13,6	81

For gruppen kjøtt, kjøttvarer og flesk var det spesielt kylling, (herunder fersk, frossen, hel og stykket), kjøttdeig og ferskt kjøtt av svin som var vesentlig billigere i Sverige. For enkelte av disse produktene var prisnivået i Sverige vel 50 prosent lavere enn i Norge. Lammekjøtt var derimot

noe billigere i Norge sommeren 1998. For enkelte produkter av storfe var prisnivået tilnærmet likt.

Norge – Danmark

Dersom en norsk husholdning med et gjennomsnittlig forbruksmønster, gjorde de samme innkjøpene i Oslo og Danmark sommeren 1998 for matvarer totalt, hadde forbruksutgiften blitt over 12 prosent lavere. Det var spesielt melk, fløte, importert ost, kjøtt og kjøttvarer og sukker som hadde markert lavere prisnivå i Danmark. Fisk og produkter av fisk hadde derimot samme prisnivå i Oslo og Danmark. Videre var Oslo noe billigere enn Danmark for gruppen poteter og varer av poteter. Ikke uventet var det også mulig å oppnå lavere forbruksutgift ved å reise til Danmark for innkjøp av alkoholholdige drikkevarer og tobakk.

Tabell 2. Prisnivåindeks for Danmark. Norge=100. Vektandel i promille av total forbruksutgift

Betegnelser	Vektandel	Indeks
Matvarer	131,2	88
– Sukker	1,1	73
– Melk, fløte, ost og egg	23,4	74
– Sjokolade, is krem, krydder, o.a.	20,3	82
– Kjøtt, kjøttvarer og flesk	30,4	87
– Mel, gryn og bakerevarer	15,2	90
– Grønnsaker, frukt og bær	19,8	94
– Spisefett og oljer	3,6	98
– Fisk og fiskevarer	8,5	100
– Kaffe, te og kakao	4,8	105
– Poteter og varer av poteter	4,1	109
Drikkevarer og tobakk	36,1	77
– Tobakk	13,6	65
– Drikkevarer	22,5	85

Prisnivået for gruppen melk, fløte ost og egg var 26 prosent lavere i Danmark enn i Oslo. Det var spesielt husholdningsfløte og importerte oster som var vesentlig billigere i Danmark.

For gruppen kjøtt, kjøttvarer og flesk var prisnivået 13 prosent lavere i Danmark sommeren 1998. For alle undergrupper, bortsett fra storfe kjøtt, var prisnivået i gjennomsnitt lavere i Danmark. Fjærkre (kylling og kalkun) var i gjennomsnitt 21 prosent billigere i Danmark, mens for undergruppene svinekjøtt og bearbejdede kjøttvarer (kjøttpålegg og pølser) var prisnivået omlag 10 prosent lavere i Danmark. Derimot var storfe kjøtt og lam (frosne lammekoteletter) henholdsvis 8 og 6 prosent billigere i Oslo.

Gruppen fisk og fiskevarer hadde samme prisnivå i Oslo og Danmark sommeren 1998. Derimot var et flertall av produktene billigere i Danmark. Gruppen røket fisk og skalldyr var 16 prosent billigere i Oslo. Fersk fisk lå på omtrent samme prisnivå, mens frossen fisk og fiskehermetikk var svakt billigere i Danmark.

Grensehandel i Sverige og Danmark

I den senere tid har det også vært fokusert mye på grensehandelen i Sverige og Danmark. Ut fra denne handelen har media og mange norske forbrukere en oppfatning om det norske prisnivået på matvarer i forhold til prisnivået i Sverige og Danmark. Som en del av prisundersøkelsen ble det derfor foretatt en prisinnsamling for et begrenset utvalg av varer i grensehandelsområdene i Sverige og Danmark.

Vareutvalget bestod av 21 likt definerte produkter i henhold til spesifikasjonene i PPP-undersøkelsen. Disse varene representerer et lite utvalg av de produktene som norske forbrukere handler i grenseområdene i Danmark og Sverige, og utgjør ikke et tilstrekkelig antall for generaliseringer om matvarer totalt. Utvalgsområdene er de mest kjente områdene for grensehandel i Danmark og Sverige.

En feilkilde som det viste seg vanskelig å gjøre noe med var ulik prisinnsamlingsperiode i grensehandelsundersøkelsen og i PPP-undersøkelsen. I grensehandelsområdene ble prisene samlet inn i mars 1999, som så skulle sammenlignes med priser i juni 1998 for Stockholm, og august 1998 for Danmark. Dette innebærer en klar usikkerhetsfaktor i sammenligningen. Spesielt vil sesongsvingninger i prisene kunne slå ut for noen av produktene som inngår i undersøkelsen. Det kan heller ikke utelukkes at spesielle kampanjer foregikk i grensehandelsområdene som oppstart til påskehandelen. Prisene som er benyttet i sammenligningen er normalpriser for private norske forbrukere. Dette innebærer at prisene er omregnet til norske kroner.

For kjøttproduktene er det noe støtte i datamaterialet for å hevde at de fleste produktene var vesentlig billigere der norske "grensehandelsbåter" anløper i Danmark i forhold til gjennomsnittet av Danmark. Unntakene var wienerpølser og skinkestek, som hadde omtrent samme prisnivå. Av melk og osteprodukter er det en viss indikasjon på at ostene var vesentlig billigere i grenseområdene, mens melk, yoghurt, fløte og smør gir inntrykk av å ha samme prisnivå.

Av kjøttproduktene var det spesielt oksemørbrad, skinkestek og kokt skinke som ga en viss indikasjon på å være vesentlig billigere i de utvalgte grenseområdene i Sverige i forhold til gjennomsnittsprisene i Stockholm. Men også svinekoteletter og bacon kan virke noe billigere på grensen i forhold til Stockholm. Wienerpølser, bankekjøtt, indrefilet, kjøttdeig, frossen kylling, salami og leverpostei kan ha omtrent samme prisnivå eller være noe dyrere i grenseområdene enn i Stockholm. For melk og osteprodukter er det en viss støtte i datamaterialet for at ost av typen Camembert og Gouda var billigere i grenseområdene enn i Stockholm. Derimot kan det virke som prisnivået for melk, kremfløte, yoghurt, Philadelphia ost og smør var det samme i grenseområdene som i Stockholm.

Hva er med på å bestemme prisnivået?

Generelt bestemmes prisnivåer i land både av nasjonale og internasjonale forhold, og av tilbud og etterspørselsmønstre i og mellom land. Kompleksiteten i dette sammen med manglende informasjon, gjør det vanskelig å avgjøre hvor viktig hver enkelt faktor er. En del mulige forklaringsfaktorer til ulikhetene i prisnivået som er beskrevet over vil bli belyst i dette kapittelet.

Handelsteori

Tradisjonell handelsteori fokuserer på gevinsten ved handel mellom land, ved at hvert land utnytter sine komparative fortrinn i sin produksjon av varer. Gevinsten blir et resultat av optimal ressursforvaltning ved at land utnytter sine fortrinn i produksjon av varer relativt sett. Når handel blir skapt slik innebærer dette at produksjonen av varer foregår på en mest mulig effektiv måte mellom land. Dette innebærer at det totale tilbudet av varer øker i forhold til en situasjon der komparative fortrinn ikke utnyttes fullt ut. Dette kan ha innvirkning på hvilke varer som er tilgjengelige på de nasjonale markedene og hvilke priser de omsettes til gjennom internasjonal handel av slike varer. Nyere handelsteori fokuserer på skalafordeler og imperfekt konkurranse som drivkrefter for handel fra produksjonssiden.

Skalafordeler kan defineres ved at gjennomsnittskostnadene til en bedrift er fallende for store produksjonskvantum. En grunn til dette kan være at produksjonen innebærer store faste kostnader og lave variable kostnader, slik at gjennomsnittskostnadene er fallende i produsert kvantum. Dette innebærer som et ytterpunkt at en bedrift kan produsere et bestemt kvantum av ett produkt til lavere total kostnad enn flere bedrifter. Ved at slike varer blir handlet internasjonalt, gir det grunnlag for å utnytte produksjonsprosesser som produserer til lave kostnader. Dette er således en effektiv produksjonsstruktur, som kan være avgjørende for hvor stor produksjon som tilbys. Hvis dette utnyttes mellom land kan det ha betydning for hvilke varer som tilbys i det enkelte land og hvilke priser de omsettes til.

I markeder som har imperfekt konkurranse, kan en åpning for konkurranse for eksempel ved å redusere toll, innebære økt konkurranse noe som igjen er av betydning for hvilke varer og hvilke priser som omsettes i markedene.

I hvilken grad disse underliggende økonomiske kreftene blir realisert, avhenger blant annet av valutakurser og handelsavtaler.

Handelsavtaler

For jordbruksvarer er WTO avtalen fra Uruguay runden i 1995 med på å regulere verdenshandelen. Denne avtalen gjelder også for Norge, se St.prp. nr. 75 (1998-1999). Resultatet for Norge sin del ble visse forpliktelser knyttet til nivået for nasjonal jordbruksstøtte og til bruk av eksportstøtte. Norge påtok seg også forpliktelser knyttet til markedsadgang ved å innføre et tollbasert importvern og etablere visse tollkvoter. Disse forpliktelsene skal gjennom-

føres innen år 2000. Det tollbaserte importvernet ble innført 1. juli 1995. Så langt har forpliktelsene kun medført at enkelte produkter har fått reelt større konkurranse, mens den reduserte eksportstøtten har vært begrensende for ost. Med begrensninger i bruken av eksportstøtte må overskudd i produksjonen i større grad omsettes i Norge. Dette vil igjen virke begrensende på produksjonsmulighetene og hvilken pris man kan ta ut i det norske markedet. En annen avtale som er inngått omhandler tekniske barrierer for handel. Denne avtalen regulerer for eksempel merking, kvalitetsregler og forbrukervern for å forhindre nasjonale proteksjonistiske tiltak ved å utnytte slike forhold. Når det gjelder EØS-avtalen omfatter denne foreløpig ikke handel med landbruksvarer.

Handelsavtaler i fremtiden

Artikkel 20 i landbruksavtalen fra Uruguay runden, som er gjengitt nedenfor, sier at nye forhandlinger på jordbruksområdet skal starte innen utgangen av 1999. Videre legger den også visse premisser for hva det skal fokuseres på i disse forhandlingene.

Artikkel 20 : "Medlemmene erkjenner at den langsiktige målsetningen om å foreta betydelige gradvise reduksjoner i støtte- og vernetiltakene, som vil føre til en grunnleggende reform, er en kontinuerlig prosess, og er enige om å innlede forhandlinger for å videreføre prosessen ett år før gjennomføringsperioden utløper, idet det tas hensyn til: erfaringene som så langt er høstet i forbindelse med gjennomføringen av reduksjonsforpliktelsene, reduksjonsforpliktelsenes innvirkning på verdenshandelen for jordbruksprodukter, spørsmål som ikke er forbundet med handel, spesiell og differensiert behandling av utviklingsland samt målsetningen om å opprette en rettferdig og markedsorientert handelsordning for jordbruksprodukter og de øvrige målsetninger og spørsmål som er nevnt i innledningen til denne avtalen, og hvilke andre forpliktelser som er nødvendige for å nå ovennevnte langsiktige målsetninger."

For norske myndigheter er det viktig å få gehør for de såkalte ikke-handelsmessige eller ikke-økonomiske forhold. I forordet til avtalen er matvaresikkerhet og behovet for å verne om miljøet nevnt som konkrete eksempler på slike ikke-økonomiske hensyn.

EU sin landbrukspolitikk er interessant i og med at våre naboland er medlem i EU, og har nylig vært gjenstand for diskusjon i forbindelse med den såkalte Agenda 2000. Der ble EU landene enige om å gjennomføre reduksjoner i priser, fra 10-20 prosent på korn, storfekjøtt og noen produkter innen meierisektoren, frem til år 2006. Inntektstapet som følge av prisreduksjonen skal delvis dekkes gjennom direkte støtte til produsentene. Dette kan få virkning for prisnivået på slike varer i våre naboland, og for hvilke forpliktelser EU er villige til å inngå i de forestående WTO forhandlingene.

For tiden er Norge i forhandlinger med EU rundt handelsavtale for noen landbruksprodukter og bearbejdede mat-

Hvordan måle prisnivå

En sammenligning av prisnivå mellom forskjellige land reiser flere problemer som gjør at resultatene blir usikre og må tolkes med forsiktighet. Blant annet vil prisene kunne variere betydelig innenfor et og samme land. Videre vil det være vanskelig å sikre at prisene i de forskjellige landene refererer seg til samme varekvalitet. Forskjeller i det samlede prisnivået mellom landene vil også avhenge av hvordan de enkelte vareprisene slås sammen til ett uttrykk for prisnivået. Ved slike sammenveier er det vanlig å la de enkelte vareprisene få en vekt som svarer til den andel de ulike varene har av den totale forbruksutgift.

For å gjennomføre analysen av prisnivåforskjeller på matvarer mellom Norge, Sverige og Danmark har vi valgt å bruke prismaterialet fra PPP-undersøkelsen. I beskrivelse av prisgrunnlaget er følgende begreper sentrale;

- vareutvalget
- pris
- bedriftsutvalg
- tidspunktet for undersøkelsen

Vareutvalg

Ved en sammenligning av priser må varene være tilnærmet like. Dersom en ikke kan bruke et bestemt varemerke som omsettes i alle land, bør en velge et kvalitetsnivå for de varer en skal sammenligne prisene på. En risikerer ellers at en del av de prisforskjellene som registreres gjenspeiler ulike kvaliteter. Det er imidlertid lite trolig at slike feil systematisk vil være knyttet til et bestemt land. En kan derfor regne med at et stort antall varer og prisobservasjoner innen hvert land vil bidra til at feil som oppstår på grunn av kvalitetsforskjeller reduseres. Vi har tatt utgangspunkt i en "norsk matvarekurv" og formålet har vært å beregne hva en slik matvarekurv ville koste i henholdsvis Sverige og Danmark. Utgangspunktet for undersøkelsene var en felles handlekurv med matvarer bestående av 400 produkter.

Pris

Prisene som benyttes er markedspriser som private husholdninger er stilt ovenfor. Dette innebærer at avgifter er inkludert. Videre er det normalpriser, og ikke kortvarige kampanjepriser som skal inngå i sammenligningen. I Norge er merverdiavgiften som kjønt 23 prosent på alle varer. I Sverige er merverdiavgiften 12 prosent på matvarer og ellers 22 prosent. I Danmark er tilsvarende avgift 25 prosent på alle varer.

Bedriftsutvalg

De priser som samles inn bør generelt være de priser som forbrukerne betaler for varene. Imidlertid vil disse prisene ikke bare variere fra sted til sted og fra butikk til butikk, men også avhenge av hvilket omsetningsstrinn forbrukeren

kjøper varen på. En person som kjøper varen direkte fra produsenten vil muligens betale en lavere pris enn en person som kjøper varen i butikk. Ideelt sett burde en ta hensyn til dette, slik at en ved måling av prisene på ulike steder lar disse forskjellige omsetningsformene få den vekt de faktisk har. I praksis viser det seg meget vanskelig å ta hensyn til ulike omsetningsformer. I Norge, Sverige og Danmark anses omsetningsformene for matvarer å være tilnærmet like, og en har i denne undersøkelsen valgt å bygge på butikkpriser.

Bedriftsutvalget i Danmark består først og fremst av de største supermarkedskjedene. I Oslo består bedriftsutvalget av kjedebutikker for en stor andel av produktene, men spesialbutikker er benyttet i forskjellig grad for ferskvarer, tobakk, frukt og grønnsaker. I Stockholm er også kjedebutikkene dominerende, mens spesialbutikkene er viktige for fersk fisk og tobakk. For ingen av landene er det rapportert frafall av betydning.

Tidspunkt

Prismaterialet som innhentes bør referere seg til omtrent samme tidspunkt. Hvis ikke vil sesongmessige prisvariasjoner og den generelle prisstigningen kunne påvirke resultatet. Det kan også hevdes at tidspunktet som velges bør være nøytralt med hensyn til utsalgsaktivitet.

Undersøkelsen ble gjennomført i juni 1998 av henholdsvis Statistisk sentralbyrå i Oslo og Statistiska centralbyrån i Stockholm, mens Danmark Statistisk gjennomførte undersøkelsen i august 1998 for hele landet.

Vektgrunnlaget

De enkelte vareprisene må veies sammen til en pris for hver vare i hvert enkelt land. Dette bør gjøres slik at den vareprisen som framkommer er mest mulig representativ for det aktuelle landet, for eksempel ved å ta hensyn til omsetningens størrelse eller hvor mange forbrukere som må betale de forskjellige enkeltpriene. Etter at en har kommet fram til en pris for hver vare i hvert land, kan de relative priser mellom de valgte landene beregnes for hver enkelt vare. Ved å veie sammen de relative prisene får en et uttrykk for det relative prisnivå i hvert enkelt land. Siden de ulike varene har ulik betydning for forbrukerne er det naturlig å la dem veie forskjellig. Et rimelig mål for den vekt varen skal ha i sammenveien er derfor varens andel av total forbruksutgift.

I undersøkelsen er utgiftsandelene beregnet ut fra forbruksmønsteret i en gjennomsnittshusholdning i Norge for årene 1995, 1996 og 1997. Den prosentvise forskjellen i prisnivå mellom Norge og de andre landene som kommer fram på denne måten, gir et uttrykk for hva gjennomsnittsforkullet i Norge ville koste i henholdsvis Sverige og Danmark.

varer, som et ledd i EØS avtalen. Hvis en slik avtale blir gjeldende er det rimelig å tro at man får økt konkurranse i Norge for enkelte varer, muligens økt tilgang av varer, og samtidig bedre markedstilgang for norske varer i EU.

Innenlandske forhold

Det generelle kostnadsnivået i et land er selvfølgelig av stor betydning for prisnivået og prisutviklingen. Pris- og kostnadsnivå påvirkes av lønninger, driftsresultater, kapi-

talkostnader og produktivitet. Innslaget av avgifter og subsidier på forbrugsgoder er også viktige faktorer. Nivået på momssatser, særavgifter på alkoholholdige drikkevarer og tobakk, (miljø)avgifter på drivstoff med videre påvirker alle nivået på forbrukerprisene.

Få eller bare en leverandør av produkter i et land – monopolistisk eller oligopolistisk konkurranse kan medføre at priskonkurransen er svekket. Norge har en forholdsvis liten befolkning spredt over et stort geografisk område.

Videre er produksjonen av landbruksvarer geografisk spredt. Produksjon og distribusjon blir åpenbart kostnads-krevende i et slikt land. Det er selvsagt også andre forhold som kan vektlegges, slik som politiske vurderinger, beredskapshensyn, kvalitet på varer, transport og miljøkostnader.

Oppsummering

Artikkelen sammenligner prisnivå for matvarer i Norge, Sverige og Danmark sommeren 1998. Samtidig peker den på noen forhold som kan være viktige for prisnivåforskjeller for matvarer mellom land.

Resultatene viser at for en norsk husholdning med et gjennomsnittlig forbruksmønster ville forbruksutgiften til matvarer sommeren 1998 bli redusert med over 12 prosent hvis matvarene i sin helhet ble innkjøpt i Stockholm eller Danmark. Men resultatene viser også at det er store prisforskjeller i Norge og våre naboland for enkelte matvarer. I grensehandelsundersøkelsen finner vi noe støtte i at prisnivået for enkelte matvarer på typiske grensehandelssteder i Sverige og Danmark er vesentlig billigere i forhold til Stockholm og gjennomsnittet for Danmark. Grenseundersøkelsen er basert på et begrenset antall matvarer som er typiske for grensehandelen.

Det er også pekt på noen faktorer som kan være med på å bestemme prisnivå på matvarer i land. Her har vi sett på handelsavtaler, handelsteori og innenlandske forhold.

Referanser

Ethier, W. J. (1995): *Modern International Economics*, New York: W.W. Norton & Company.

Eurostat (1999): *Purchasing power parities and realated economic indicators: Results for 1995 and 1996*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

NILF (1999): *Matens pris. Marginberegninger, sammenligninger, metodedrøfting*, Oslo: NILF-rapport 1999:4, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning.

St.prp. nr. 75 (1998-1999): Om jordbruksoppgjøret 1999 - endringer i statsbudsjettet for 1999 m.m., Arbeids- og administrasjonsdepartementet.

St.prp. nr. 67 (1997-1998): Om jordbruksoppgjøret 1998 - endringer i statsbudsjettet for 1998 m.m., Arbeids- og administrasjonsdepartementet.